

غفلت - ۲۶ غفلت زدایی

۳- عبرت

امام سجاد عليه السلام در دعا می فرماید:

لِمَا طَوَّتِ الْعُفْلَةُ عَنَّا مِنْ تَصْفُحِ الْأَعْتِيَارِ نَائِرًا، حَقِّيْ ثُوَصِلَ إِلَى قُلُوبِنَا فَهُمْ عَجَائِيْهِ، وَ زَوَاجِرَ أَمْثَالِهِ الَّتِي ضَيَّعْتِ الْجِبَالُ الرَّوَاسِيَّ عَلَى صَلَاتِهَا عَنِ الْحِتمَالِهِ

(بار خدایا... چنان کن که قرآن...) طومار عترت‌ها را که به دست غفلت پیچیده شده پیش روی ما بگشاید، تا عجایب قرآن و مثل‌ها و قصه‌های هشدار دهنده آن - که کوه‌های سخت از تحمل آن ناتوانند - به دل‌های ما راه یابد.

(صحیفه سجادیه دعای چهل‌ودوم)

و امام صادق عليه السلام فرمود:

أَعْفَلُ النَّاسِ مَنْ لَمْ يَتَعَظْ بِتَعْيِيرِ الدُّنْيَا مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ
غافل‌ترین مردم کسی است که از تغییر و دگرگونی دنیا، پند نگرفته باشد.

الأَمَالِ لِلصَّدُوقِ ص ۲۰

برخی آیات با موضوع عبرت

۱- داستان فرعون

سوره نازعات

... موسی بزرگ‌ترین معجزه را به او (فرعون) نشان داد! (۲۰)

اما او تکذیب و عصیان کرد! (۲۱)

سپس پشت کرد و پیوسته (برای محو آیین حق) تلاش نمود! (۲۲)

و ساحران را جمع کرد و مردم را دعوت نمود، (۲۳)

و گفت: «من پروردگار برتر شما هستم!» (۲۴)

از این رو خداوند او را به عذاب آخرت و دنیا گرفتار ساخت! (۲۵)

إنَّ فِي ذَلِكَ لَعْبَرَةً لِمَنْ يَخْشِي (۲۶)

در این عبرتی است برای کسی که (از خدا) بترسد! (۲۶)

۲- اشاره مجدد به داستان فرعون

(سرانجام) بنی اسرائیل را از دریا (رود عظیم نیل) عبور دادیم و فرعون و لشکرش از سر ظلم و تجاوز، به دنبال آن‌ها رفتند. هنگامی که غرقاب دامن او را گرفت، گفت: "ایمان آوردم که هیچ معبودی، جز کسی که بنی اسرائیل به او ایمان آورده‌اند، وجود ندارد و من از مسلمین هستم!"* (اما به او خطاب شد): الان؟!! در حالی که قبلًا عصیان کردی، و از مفسدان بودی!*

فَالْيَوْمُ نُحْيِكَ بِبَدْنِكَ إِنْ كُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ ءَايَةً وَ إِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ ءَايَاتِنَا لَغَافِلُونَ

ولی امروز، بدنت را (از آب) نجات می‌دهیم، تا عبرتی برای آیندگان باشی! و بسیاری از مردم، از آیات ما غافلندا!» (یونس / ۹۰ تا ۹۲)

خداآوند در این آیه می‌فرماید جنازه فرعون را از آب بیرون آورد تا مردم ببینند و از آن عبرت بگیرند تا از غفلت بیرون بیایند. یعنی عبرت از حوادث و اتفاقات عالم و عبرت از حکایت‌های پیشینیان می‌تواند از غفلت جلوگیری کند.

۳- جگ بدر

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِتْنَتِنِ الْتَّقَاتِلِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ أُخْرَى كَافِرَةُ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأَيَ الْعَيْنِ وَ اللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعْنَةً لِأُولَئِي الْأَبْصَارِ (۱۳)

در دو گروهی که (در میدان جنگ بدر)، با هم رو به رو شدند، نشانه (و درس عبرتی) برای شما بود: یک گروه، در راه خدا نبرد می‌کرد؛ و جمع دیگری که کافر بود، (در راه شیطان و بت)، در حالی که آنها (گروه مؤمنان) را با چشم خود، دو برابر آنچه بودند، می‌دیدند. (و این خود عاملی برای وحشت و شکست آنها شد). و خداوند، هر کس را بخواهد (و شایسته بداند)، با یاری خود، تأیید می‌کند. در این، عبرتی است برای بینایان! (آل عمران / ۱۳)

۴- دگرگونی شب و روز

يُقْلِبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعْنَةً لِأُولَئِي الْأَبْصَارِ

خداآوند شب و روز را دگرگون می‌سازد؛ در این عبرتی است برای صاحبان بصیرت! (نور / ۴۴)

۵- یاری پیامبران

(پیامبران به دعوت خود، و دشمنان آن‌ها به مخالفت خود هم چنان ادامه دادند) تا آن‌گاه که رسولان مأیوس شدند، و (مردم) گمان کردند که به آنان دروغ گفته شده است؛ در این هنگام، یاری ما به سراغ آن‌ها آمد؛ آنان را که خواستیم نجات یافتد؛ و مجازات و عذاب ما از قوم گنهکار بازگردانده نمی‌شود! (یوسف/۱۱۰)

لَقْدَ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِّأُولَى الْأَلَّابِ ما كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَ لَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ تَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَ هُدًى وَ رَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (۱۱۱)

در سرگذشت آن‌ها (پیامبران) درس عبرتی برای صاحبان اندیشه بود! این‌ها داستان دروغین نبود؛ بلکه (وحی آسمانی است، و) هماهنگ است با آن‌جهه پیش روی او (از کتب آسمانی پیشین) قرار دارد؛ و شرح هر چیزی (که پایه سعادت انسان است)؛ و هدایت و رحمتی است برای گروهی که ایمان می‌آورند! (یوسف/۱۱۱)

۶- یهود بنی نضیر

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوْلَى الْحُشْرِ ما ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَ ظَلَّوْا أَنَّهُمْ مَا نَعْلَمُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَاتَّاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَ قَدَّفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعبُ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ وَ أَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْبُرُوا يَا أُولَى الْأَبْصَارِ (۲)

او کسی است که کافران اهل کتاب را در نخستین برخورد (با مسلمانان) از خانه‌های شان بیرون راند! گمان نمی‌کردید آنان خارج شوند، و خودشان نیز گمان می‌کردند که دزهای محکم‌شان آن‌ها را از عذاب الهی مانع می‌شود؛ اما خداوند از آن جا که گمان نمی‌کردند به سراغ‌شان آمد و در دلهای شان ترس و وحشت افکند، به گونه‌ای که خانه‌های خود را با دست خویش و با دست مؤمنان ویران می‌کردند؛ پس عترت بگیرید ای صاحبان چشم! (حشر/۲)

۷- چهارپایان^۱

و إِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيْكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَ دَمْ لَبَنًا خالِصًا سائِغاً لِلشَّارِبِينَ و در وجود چهارپایان، برای شما (درسهای) عبرتی است: از درون شکم آنها، از میان غذاهای هضم شده و خون، شیر خالص و گوارا به شما می‌نوشانیم! (نحل/۶۴)

۸- چهار پایان ۲

و إِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيْكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعٌ كَثِيرَةٌ وَ مِنْهَا تَأْكُلُونَ
و برای شما در چهار پایان عبرتی است؛ از آنچه در درون آن هاست [از شیر] شما را سیراب می کنیم؛ و برای شما در آنها منافع بسیاری است؛ و از گوشت آنها می خورید. (مومنون / ۲۱)

احادیث

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود:

إِعْتَبِرُوا فَقْدَ حَلَتِ الْمُثْلَاثُ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ

عبرت گیرید که در میان پیشینیان شما درس های عبرت هست.

كنز الفوائد، ج ۲ ص ۳۱

احادیثی از امیر المؤمنین علی علیه السلام:

ذِمَّتِي بِمَا أَقُولُ رَهِينَةٌ وَ أَنَا بِهِ رَعِيمٌ: إِنَّ مَنْ صَرَّحَتْ لَهُ الْعِبْرُ عَمَّا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْمُثْلَاثِ حَمْجَرَةٌ
الْتَّقْوَى عَنْ تَقْحِيمِ الشُّبُهَاتِ

گردنم در گرو سخنی است که می گوییم و درستی آن را ضمانت می کنم؛ هر کسی با دیده عبرت به سرگذشت پیشینیان و کیفرهایی که بر سر آنان آمده است بنگرد، پرهیزگاری، او را از فرو افتادن در شباهات باز دارد.

نهج البلاغة (الصبعی صالح) ص ۵۷ خ ۱۶

و إِنَّ لَكُمْ فِي الْفُرُونِ السَّتَّالِفَةِ لَعِبْرَةً، أَيْنَ الْعَمَالِقَةُ وَ أَبْنَاءُ الْعَمَالِقَةِ؟ ! أَيْنَ الْفَرَاعِنَةُ وَ أَبْنَاءُ
الْفَرَاعِنَةِ؟ ! أَيْنَ أَصْحَابُ مَدَائِنِ الرَّسِّ الَّذِينَ قَتَلُوا الْبَيِّنَ، وَ أَطْفَوُوا سُنَّ (سیر) الْمُرْسَلِينَ، وَ أَحْيَوُا
سُنَّ الْجَبَارِينَ

راستی که در اقوام و ملل پیشین برای شما درس عبرتی است. کجا یند عمالقه حدیث و زادگان عمالقه؟ کجا یند فرعونان و فرعون زادگان؟ کجا یند مردمان شهرهای رس؛ همانان که پیامبران را کشتند و سنت های فرستادگان الهی را از بین بردن و شیوه های ستمگران را زنده ساختند؟

نهج البلاغة (الصبعی صالح) ص ۲۶۳ خ ۱۸۲

در نامه خود به حارت همدانی - نوشته :

و صَدِقٌ إِمَّا سَلْفَ مِنَ الْحَقِّ، وَ اعْتَبِرْ إِمَّا مَاضِيٌّ مِنَ الدُّنْيَا لِمَا بَقِيَّ مِنْهَا؛ فَإِنَّ بَعْضَهَا يُشْبِهُ بَعْضاً، وَ آخِرُهَا لَا حِقٌّ بِأَوْلَاهَا، وَ كُلُّهَا حَائِلٌ مُفَارِقٌ

آن چه را در گذشته حق بوده است، تصدیق و باور کن و از گذشته دنیا برای باقیمانده آن عبرت گیر؛ زیرا پیشامدهای دنیا مانند یکدیگرند و پایان آن به آغازش پیوسته است و همه آن زوال پذیر و از دست رفتنی است.

نهج البلاغة (الصحيحة صالح) ص ۴۵۹ نامه ۶۹

و اعْتَبِرُوا إِمَّا قَدْ رَأَيْتُمْ مِنْ مَصَارِعِ الْفُرُونِ قَبْلُكُمْ، قَدْ تَرَأَيْتُمْ أَوْصَافُهُمْ، وَ زَالَتْ أَبْصَارُهُمْ وَ أَسْمَاعُهُمْ، وَ ذَهَبَ شَرْفُهُمْ وَ عِزْزُهُمْ، وَ انْقَطَعَ سُرُورُهُمْ وَ نَعِيمُهُمْ
از نابودی نسل‌های پیش از خود که دیده‌اید عبرت گیرید: بندهای بدنشان از هم گسیخت و چشم‌ها و گوش‌های شان نابود شد و شکوه و شوکتشان از میان رفت و شادی و نعمت‌شان، به سر رسید.

نهج البلاغة (الصحيحة صالح) ص ۲۳۰ خ ۱۶۱

فَاعْتَبِرُوا إِمَّا أَصَابَ الْأُمَّمَ الْمُسْتَكَبِرِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ؛ مِنْ بَأْسِ اللَّهِ وَ صَوْلَاتِهِ وَ وَقَائِعِهِ وَ مُثْلَاثِهِ
از عذاب خدا و یورش‌ها و بلاها و کیفرهای او که بر سر ملت‌های گردن کش پیش از شما آمده است، درس گیرید.

نهج البلاغة (الصحيحة صالح) ص ۲۹۰ خ ۱۹۲

فَاتَّعْظُوا عِبَادَ اللَّهِ بِالْعِبَرِ التَّوَافِعِ، وَ اعْتَبِرُوا بِالآيِّ السَّوَاطِعِ، وَ ازْدَجِرُوا بِالنُّدُرِ الْبَوَالِغِ
ای بندگان خد!! از عبرت‌های سودمند درس گیرید و از نشانه‌های درخشان عبرت آموزید و از هشدارهای رسا متنبه شوید (از گناهان باز ایستید)

نهج البلاغة (الصحيحة صالح) ص ۱۱۶ خ ۸۵

رَحْمَ اللَّهِ عَبَدًا تَفَكَّرَ وَ اعْتَبَرَ، فَأَبْصَرَ إِدْبَارَ مَا قَدْ أَدْبَرَ، وَ حُضُورَ مَا قَدْ حَضَرَ
خدای رحمت کند بندهای را که بیندیشد و عبرت گیرد؛ پس، رفتن آن چه را که رفته و فرا رسیدن آن چه را که فرا رسیده است، ببیند.

بحار الأنوار (ط - بيروت) ج ۷۰ ص ۱۱۹

يَنْظُرُ الْمُؤْمِنُ إِلَى الدِّينِ بِعِينِ الاعْتِبَارِ، وَ يَقْتَاتُ مِنْهَا بِيَطْنِ الاضْطِرَارِ
مُؤْمِنُ دُنْيَا رَا با دیده عبرت می‌نگرد و از روی ناچاری، از آن خوراک بر می‌گیرد.
نهج البلاغة (الصحيحي صالح) ص ٥٣٩ حکمت ٣٦٧

أَفْضَلُ الْعَقْلِ الاعْتِبَارُ، وَ أَفْضَلُ الْحَرْمِ الْاسْتِظْهَارُ، وَ أَكْبَرُ الْحُمْقِ الْاغْتِرَارُ
برترین خرد، عبرت گرفتن است و برترین دوراندیشی، احتیاط کردن و پشتیبان
جُستن است و بزرگترین بی خردی، فریب خوردن (و غفلت) است.
تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ٥٢ شماره ٣٧٤

بِالاستِبَارِ يَحْصُلُ الاعْتِبَارُ

با بصیرت است، که عبرت آموختن حاصل می‌شود.
تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ٥٧ شماره ٥٥٧

كَسْبُ الْعَقْلِ الاعْتِبَارُ وَ الْاسْتِظْهَارُ ، وَ كَسْبُ الْجَهْلِ الْغَفْلَةُ وَ الْاغْتِرَارُ
دستاورده خرد، عبرت گرفتن و احتیاط است و دستاورده نابخردی، غفلت و
فریب خورده‌گی.

تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ٤٧١ شماره ١٠٧٥١

مَنْ جَهَلَ قَلَّ اعْتِبَارُهُ
هرکه نابخرد باشد، عبرت گرفتنش اندک است.
تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ٧٥ شماره ١١٨٥

مَنْ لَمْ يَعْتَبِرْ بِتَصَارِيفِ الْأَيَّامِ لَمْ يَنْتَجْ بِالْمَلَامِ .
هرکه از دگرگونی‌ها و پیشاًمدھای زمانه عبرت نگیرد، سرزنش در او کارگر نباشد.
تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ٤٧٣ شماره ١٠٨٠٢

أُوصِيُّكُمْ بِتَقْوِيِ اللَّهِ... وَ بَادِرُوا بِهَا الْحِمَامَ وَ اعْتَبِرُوا مِنْ أَضَاعَهَا وَ لَا يَعْتَبِرُنَّ بِكُمْ مَنْ أَطَاعَهَا
شما را به تقوای الهی سفارش می‌کنم ... و با آن به پیشواز مرگ روید و از کسانی
که آن را فرو گذاشتند، عبرت گیرید و مبادا مایه عبرت کسانی شوید که راه تقوا در
پیش می‌گیرند.

نهج البلاغة (الصحيحي صالح) ص ٢٨٤ خ ١٩١

لاعتبار مُنذرٌ ناصِحٌ، مَنْ تَفَكَّرَ اعْتَبَرَ، وَ مَنْ اعْتَبَرَ اعْتَزَلَ، وَ مَنْ اعْتَزَلَ سَلَمَ
 عبرت گیری، هشدار دهنده‌ای صادق است، کسی که بیندیشد، عبرت گیرد و کسی که
 عبرت گیرد، [از گناهان و عوامل مهلک] کناره گیرد و کسی که کناره گیری کند سالم ماند.
نهج البلاغة (الصبحي صالح) ص ۵۳۸ خ ۲۶۴

الاعتبار يقود إلى الرشاد
عبرت گرفتن، به راه راست می‌کشاند.

الكافی (ط - الإسلامية) ج ۸ ص ۲۲

مَنْ اعْتَبَرَ أَبْصَرَ، وَ مَنْ أَبْصَرَ فَهِمْ، وَ مَنْ فَهِمْ عَلِمْ
هر که عبرت گیرد، بینش یابد و هر که بینش یابد فهیم گردد و هر که فهیم شود دانا
گردد.

نهج البلاغة (الصبحي صالح) ص ۵۰۶ حکمت ۲۰۸

الزَّمَانُ يُرِيكَ الْعِبَرَ
روزگار، عبرت‌ها را به تو نشان می‌دهد.

تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ۴۷۱ شماره ۱۰۷۶۲

كَفَى مُعْتَبِراً لِأَوْلَى النُّهَى مَا عَرَفُوا
برای عبرت گرفتن خردمندان، آن‌چه را [از دنیا] شناخته‌اند کافی است.
تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ۴۷۲ شماره ۱۰۷۷۹

في تصارييف الدنيا اعتبار
در پیشامدها و دگرگونی‌های دنیا، عبرت آموزی است.

تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ۴۷۲ شماره ۱۰۷۷۲

لَوِ اعْتَبَرَتِ إِمَا أَضَعَتِ مِنْ ماضِيْ عُمْرِكَ لَحْفِظَتِ ما يَقِيَ
اگر از عمر گذشته خود که تلف کرده‌ای عبرت گیری، بی‌گمان باقیمانده عمرت را
پاس داری.

تصنيف غرر الحكم و درر الكلم ص ۱۵۹ شماره ۳۰۳۸

فَاعْتَبِرُوا إِمَا كَانَ مِنْ فِعْلِ اللَّهِ إِبَلِيسَ؛ إِذْ أَحْبَطَ عَمَلَهُ الطَّوْيَانَ، وَ جَهَدَهُ الْجَهَيْدَ (الجميل)

از رفتار خدا با ابلیس پند گیرید، آن گاه که عمل طولانی مدت و کوشش
توان فرسایش را بر باد داد.

نهج البلاغة (الصبعي صالح) ص ٢٨٧ خطبه ١٩٢
فاعتبروا بحال ٌلِ إسماعيل و بنى إسحاق و بنى إسرائيل :، فما أشدَّ اعتدال الأحوال، و
أقرب اشتية الأمثال !

از حال و روز فرزندان اسماعیل و پسران اسحاق و پسران اسرائیل علیهم السلام پند
گیرید؛ زیرا که سرگذشت‌ها سخت همسانند و داستان‌ها [ای گذشتگان] همانندی بس
نزدیکی دارند!

نهج البلاغة (الصبعي صالح) ص ٢٩٧ خطبه ١٩٢

ما أكثر العبر و ما أقل المعتبرين
وه كه چه بسيار است عبرتها و چه اندكند عبرت گيرندگان!
بحار الأنوار (ط - بيروت) ج ٧٥ ص ٦٩

امام زین العابدين عليه السلام:
مسکینُ ابْنَ آدَمَ لَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ ثَلَاثُ مَصَابِّ لَا يَعْتَبِرُ بِوَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ، وَ لَوْ اعْتَبَرَ لَهَا تَسْعَى
عَلَيْهِ الْمِصَابِّ وَ أَمْرُ الدُّنْيَا: فَأَمَّا الْمُبَشِّيَّةُ الْأُولَى : فَالْيَوْمُ الَّذِي يَنْفَصُّ مِنْ عُمْرِهِ، وَ إِنْ نَالَهُ نُقْصَانٌ
فِي مَالِهِ اغْتَمَّ بِهِ، وَ الدِّرْهَمُ يَخْلُفُ عَنْهُ وَ الْعُمُرُ لَا يَرُدُّهُ شَيْءٌ وَ الثَّانِيَةُ : أَنَّهُ يَسْتَوِي رِزْقُهُ، فَإِنْ
كَانَ حَلاً حُوْسِبَ عَلَيْهِ، وَ إِنْ كَانَ حَرَاماً عُوقَبَ عَلَيْهِ وَ التَّالِيَةُ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ - قِيلَ : وَ مَا
هِي؟ قَالَ : مَا مِنْ يَوْمٍ يُمْسِي إِلَّا وَ قَدْ دَنَا مِنَ الْآخِرَةِ مَرْحَلَةً، لَا يَدْرِي عَلَى الْجِنَّةِ أَمْ عَلَى النَّارِ
بَيْنَا آدمي! هر روز سه مصیبت به او می‌رسد و حتی از یکی از آن‌ها عبرت
نمی‌گیرد که اگر عبرت می‌گرفت، سختی‌ها و کار دنیا بر او آسان می‌شد:

المصیبت نخست روزی است که از عمر او کم می‌شود. در صورتی که اگر از مال او
چیزی کم گردد، اندوهگین می‌شود حال آن که درهم (مال) جایگزین دارد اما عمر از
دست رفته جبران نمی‌شود.

المصیبت دوم این است که روزیش را به طور کامل دریافت می‌کند که اگر از راه حلال
باشد باید حساب پس دهد و اگر از راه حرام باشد کیفر می‌بینند.

المصیبت سوم از این‌ها بزرگ‌تر است. عرض شد: آن چیست؟ فرمود: هیچ روزی را به
شب نمی‌رساند مگر این که یک منزل به آخرت نزدیک شده است، اما نمی‌داند به سوی
بهشت یا به سوی آتش؟!